

Nghiên cứu dịch thuật và phê bình đánh giá dịch thuật

PGS.TS. Lê Hùng Tiến

TT NC Giáo dục ngoại ngữ, Ngôn ngữ và Quốc tế học

Tel. 0903216954

letiena@yahoo.com

**Without translation, there is no history
of the world**

Sẽ không có lịch sử thế giới nếu không có
dịch thuật

L.G. Kelly, 1979

Nghiên cứu dịch thuật

NCDT bao gồm:

NCDT thuần túy

NCDT ứng dụng

(Munday, J. (2001).

Translation Studies

NCDT thuần túy

- Mô tả những hiện tượng của dịch thuật (lý thuyết)
- Thiết lập những nguyên tắc chung để giải thích và tiên đoán những hiện tượng dịch thuật (miêu tả)

NCDT ứng dụng

- Đào tạo dịch thuật: Phương pháp giảng dạy, thiết kế chương trình, kỹ thuật kiểm tra đánh giá
- Trợ giúp dịch thuật: Từ điển, sách ngữ pháp, công nghệ tin học
- Phê bình dịch thuật: Đánh giá bản dịch, (chấm bài dịch của sinh viên, đánh giá xem xét bản dịch được xuất bản.

- Dịch thuật là một trong những nghề nghiệp cổ xưa nhất trên thế giới (Khoảng 6.000 đến 10.000 năm trước).
- Từ thời tiền sử, trước khi có chữ viết các bộ lạc gần nhau phải giao dịch với nhau qua tiếng nói nhờ các thông dịch trong buôn bán, hôn nhân và cả đàm phán sau các cuộc giao chiến.

" Ngời dịch đã lập ra chữ cái, giúp xây dựng ngôn ngữ và các từ điển. Họ đóng góp vào việc hình thành các nền văn học dân tộc. Truyền bá kiến thức và tôn giáo. Là người du nhập các giá trị văn hoá và nhân tố chủ chốt của các thời điểm lớn của lịch sử, biên dịch và phiên dịch viên đã đóng vai trò quyết định trong sự phát triển của xã hội và sự hình thành lịch sử tri thức".

Deslisle và Woodsmonth (1995)

Lược sử nghiên cứu dịch thuật

1- La Mã cổ đại:

Horace và Cicero: phân biệt quan trọng giữa dịch từ đối từ và dịch nghĩa đối nghĩa.

2- Dịch kinh thánh: Dịch kinh thánh ảnh hưởng nhiều tới lý luận dịch, qua đó rất nhiều nguyên lý dịch thuật được hình thành có ảnh hưởng đến tận ngày nay (Luther).

5- Thời kỳ phục hưng: dịch thuật trở thành hoạt động chủ đạo làm nên đời sống trí thức của thời đại đó.

6- Thế kỷ mười bảy: John Dryden tổng kết các cách dịch chính còn được áp dụng đến ngày nay và đã được phát triển thành các phương pháp dịch rất phong phú, giúp cho phiên dịch viên rất nhiều trong việc hành nghề.

12- Thế kỷ hai mươi:

- Thế kỷ hai mươi tạo ra vị thế mới cho dịch thuật.
- Do sự thay đổi trật tự của thế giới sau hai cuộc đại chiến, nhiều thể chế mới được hình thành và dịch thuật có vai trò chính trị quan trọng.
- Nhu cầu giao lưu quốc tế đặc biệt lớn đã mở ra thời đại vàng son cho dịch thuật ở thế kỷ 20, kéo theo sự biến đổi cơ bản cho nghiên cứu dịch thuật.
- Nghiên cứu dịch thuật hiện đại chỉ thực sự bắt đầu khoảng những năm giữa thế kỷ 20 và một số lý thuyết chủ yếu trong nghiên cứu dịch thuật được ra đời trong những năm tám mươi của thế kỷ này.
- Việc ứng dụng lý thuyết ngôn ngữ vào nghiên cứu dịch thuật tạo ra một nền tảng cơ sở lý thuyết do nghiên cứu dịch thuật hiện đại. Dịch thuật bắt đầu được nghiên cứu trên nền tảng ngôn ngữ học hiện đại và liên ngành, từ đó nó thực sự được coi là đối tượng của một phân ngành nghiên cứu của ngôn ngữ học ứng dụng.

- Lịch sử nghiên cứu dịch thuật gồm hai giai đoạn.
- Giai đoạn I:
 - là cuộc tranh luận liên tục về tiêu chí và cách thức chuyển dịch văn bản giữa hai ngôn ngữ từ thời đại Cicero và Horace tới trước thế kỷ 20.
 - là quá trình nghiên cứu dịch thuật tiền hiện đại.
- Giai đoạn II:
 - từ đầu TK 20 tới nay: những lý thuyết ngôn ngữ hiện đại và các lý thuyết liên ngành được áp dụng soi sáng bản chất của dịch thuật
 - Các lý thuyết hệ thống về dịch thuật được phát triển nh ngày nay.

Những giai đoạn nghiên cứu dịch thuật hiện đại

- Nghiên cứu dịch thuật hiện đại thực sự bắt đầu khoảng những năm 50 của thế kỷ 20.
- Đó là giai đoạn dịch thuật được nghiên cứu có hệ thống, có nền tảng lý luận là ngôn ngữ học và các khoa học liên quan.
- Nghiên cứu dịch thuật hiện đại có thể chia thành 6 giai đoạn gắn liền các giai đoạn phát triển của ngôn ngữ học hiện đại (Hatim và Mason, 1990)

1. Giai đoạn đầu của ngôn ngữ học hiện đại

- Thống trị gần như tuyệt đối giai đoạn này là những lý thuyết gia ngôn ngữ học cấu trúc luận, những người chủ trương mô tả ngôn ngữ như một hệ thống các thành tố độc lập, khu biệt đặc tính của các đơn vị ngôn ngữ riêng biệt và phân loại chúng trên cơ sở phân bố luận.
- Dịch thuật quan tâm chủ yếu tới đối lập và so sánh giữa hai ngôn ngữ trong sự hành chức của chúng. Hầu hết các luận giải về dịch thuật thời kỳ này là về sự đối lập về mặt cấu trúc giữa các hệ thống ngôn ngữ hơn là về giao tiếp qua các nền văn hóa khác nhau.

2. Lý thuyết ngôn ngữ học của Chomsky và nghiên cứu dịch thuật.

- Lý thuyết ngôn ngữ học Chomsky lấy trọng tâm là sự phân biệt giữa “cấu trúc bề mặt” và “cấu trúc bề sâu”. Mỗi quan hệ giữa hai loại cấu trúc này phản ánh các mối quan hệ thực sự giữa khái niệm và thực thể có liên quan. Sự phân bố bề mặt các đơn vị ngôn ngữ được chi phối bởi sự sắp xếp của các cấu trúc bề sâu. Nida (1964) dựa trên lý thuyết này để nghiên cứu quá trình dịch và đã chỉ ra 3 bước như sau:
 - 1) Phân lập văn bản nguyên tác thành sự biểu hiện bề sâu, hoặc các “hạt nhân” ý nghĩa.
 - 2) Chuyển dịch ý nghĩa từ ngôn ngữ gốc sang ngôn ngữ dịch ở cấp độ đơn giản về mặt cấu trúc.
 - 3) Tạo ra cách diễn đạt tương đương về mặt phong cách và ý nghĩa ở ngôn ngữ dịch.

3. Quan điểm hoàn cảnh văn hóa xã hội trong ngôn ngữ học và nghiên cứu dịch thuật

- Hymes (1972) xuất phát từ những hạn chế của ngữ pháp cải biến tạo sinh đã đề xuất quan điểm khác về ngôn ngữ học nhằm khắc phục được những hạn chế trên. Thực tế sử dụng ngôn ngữ đó trong giao tiếp của con người đa dạng, phong phú và phức tạp hơn nhiều, nó vượt ra khỏi các nguyên tắc nhân tạo hình thức và bị chi phối rất lớn bởi hoàn cảnh văn hóa xã hội.
- Widdowson (1979) đã chỉ ra rạch ròi sự khác biệt của hai khái niệm rất cơ bản trước nay vẫn còn bị mơ hồ gây cản trở rất lớn cho nghiên cứu dịch thuật, đó là nguyên tắc sử dụng ngôn ngữ (usage) và thực tế sử dụng ngôn ngữ (use).
- Dịch thuật được xét tới như một quá trình giao tiếp lời nói của con người chứ không còn là quá trình chuyển dịch chất liệu ngôn ngữ thuần túy mang tính kỹ thuật giản đơn như trước đây.

- Khái niệm “tính phù hợp” rất hữu ích và liên quan nhiều đến nghiên cứu dịch thuật. Quá trình dịch thuật cũng nh sản phẩm của quá trình này có thể được xét đến căn cứ vào “tính phù hợp” của văn bản ngôn ngữ gốc và văn bản ngôn ngữ dịch so với ngữ cảnh của chúng.
- Mối lo ngại, thậm chí là bi quan về sự bất tương xứng của các phạm trù ngữ pháp giữa hai ngôn ngữ khác nhau dẫn tới những trường hợp được cho là “bất khả dịch” thực ra là xuất phát từ khu vực nguyên tắc sử dụng (ngôn ngữ nh một hệ thống) chứ không phải từ địa hạt thực tế sử dụng (ngôn ngữ trong giao tiếp). Điều này đã phá bỏ rào cản tồn tại hàng thế kỷ cho nghiên cứu dịch thuật và khai thông bước phát triển

Những khuynh hướng nghiên cứu ngôn ngữ hiện nay và nghiên cứu dịch thuật.

- Một vài thập kỷ gần đây, mối quan tâm của ngôn ngữ học đã được mở rộng ra ngoài phạm vi câu đơn lẻ rất nhiều và kết quả là những khuynh hướng nghiên cứu ngôn ngữ mới xuất hiện như ngôn ngữ học văn bản mà sau này là phân tích diễn ngôn.
- Khuynh hướng nghiên cứu này chủ trương giải thuyết hình thức văn bản theo góc độ người sử dụng ngôn ngữ. Theo quan niệm này nghĩa được thỏa thuận giữa người tạo văn bản và người tiếp nhận văn bản.

- Người dịch là một người sử dụng ngôn ngữ đặc biệt tham gia vào quá trình thỏa thuận nghĩa này và duy trì quá trình này vượt qua những rào cản ngôn ngữ và văn hoá.
- Trong quá trình dịch, người dịch phải xử lý nhiều loại ý nghĩa của văn bản: nghĩa dự định, nghĩa suy diễn và nghĩa tiền giả định trên cơ sở là các bằng chứng mà văn bản cung cấp.

3 chuyển hướng trong nghiên cứu dịch thuật

Snell-Hornby, 2006: 3 chuyển hướng trong nghiên cứu dịch thuật:

- Chuyển hướng ngôn ngữ học
- Chuyển hướng ngữ dụng
- Chuyển hướng văn hóa

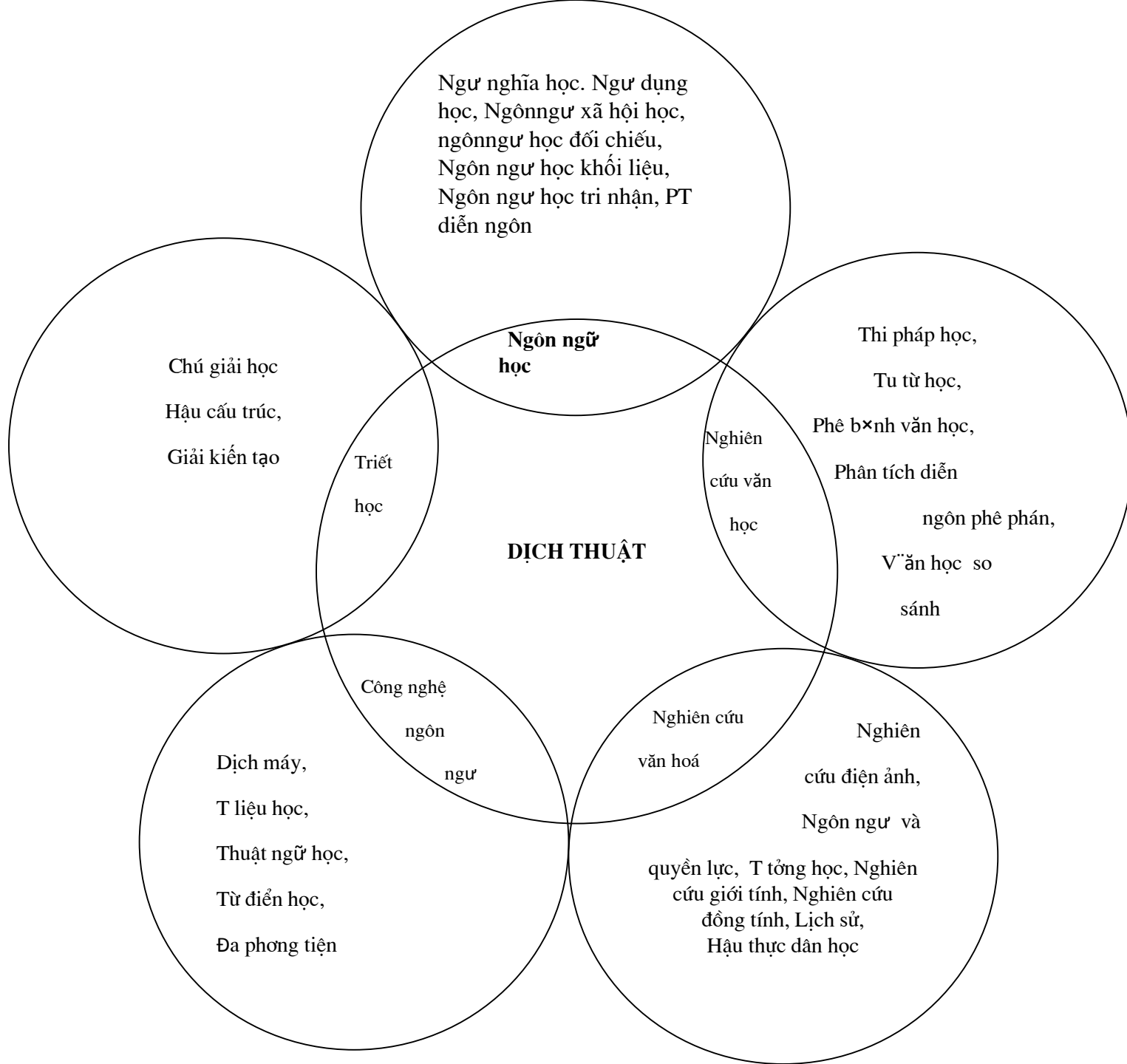
Lý thuyết ngữ pháp kiến tạo: hướng nghiên cứu dịch thuật nhiều tiềm năng

- Vấn đề đặt ra cho nghiên cứu dịch thuật hiện nay: có được một lý thuyết bao gồm các quan điểm ngôn ngữ và văn hóa tiệm cận với bản chất của dịch thuật vừa có tính thực tiễn như một công cụ phân tích các đơn vị ngôn ngữ trong văn bản và sự tham gia của chúng vào quá trình tạo nghĩa với các yếu tố ngoại ngôn là văn hóa xã hội.
- Cả lý luận và thực tiễn đều cho thấy cần phải nhìn nhận dịch thuật một cách tổng thể và toàn diện hơn dưới ánh sáng của các lý thuyết và thành tựu từ các ngành nghiên cứu liên quan.

- Nghiên cứu dịch thuật được tiến hành theo khuynh hướng ngôn ngữ mới này tận dụng nhiều thành tựu của ngôn ngữ học xã hội, ngữ dụng học, giao văn hóa và phân tích diễn ngôn.
- Vai trò của người dịch được làm sáng tỏ hơn: từ chỗ chỉ là những người đơn thuần giải mã các quan hệ từ vựng và cú pháp của văn bản người dịch phải làm hơn thế nhiều: giải thuyết và nắm bắt được các ý định của người tạo văn bản từ đó xây dựng lại văn bản với mục đích giúp người đọc bản dịch lĩnh hội được các ý định giao tiếp này theo chuẩn mực của ngôn ngữ dịch.

- Mỗi quan tâm chính yếu của nghiên cứu dịch thuật hiện nay đã chuyển từ từ vựng, cú pháp - phân hình thức (hữu ngôn) của văn bản sang phân tích ngữ nghĩa trên cơ sở hiểu văn bản với nhiều kiến thức liên quan (phần phi ngôn) đến văn bản.
- Sự phát triển của ngôn ngữ học theo khuynh hướng thiên về ngôn cảnh, các khía cạnh xã hội của giao tiếp ngôn ngữ và phân tích diễn ngôn đã tạo ra hướng nghiên cứu mới trong dịch thuật, tiếp cận với bản chất giao tiếp ngôn ngữ tự nhiên của con người mà dịch thuật chính là một kiểu đặc biệt. Dịch thuật được coi là một quá trình giao tiếp giao văn hoá chứ không chỉ đơn thuần là sự chuyển dịch cơ giới các đơn vị ngôn ngữ.

Phạm vi và nội dung nghiên cứu dịch thuật

1. Những vấn đề lý luận cơ sở

- Lịch sử dịch thuật và nghiên cứu dịch thuật
- Bản chất của dịch thuật
- Quá trình dịch thuật dưới ánh sáng ngôn ngữ học và các khoa học liên quan

2. Phân tích diễn ngôn và dịch thuật

- Vai trò của phân tích diễn ngôn trong dịch thuật
- Loại hình văn bản và phân tích văn bản trong dịch thuật
- Phân tích diễn ngôn trong dịch thuật

3. Vấn đề tương đương trong dịch thuật

- Các quan niệm về tương đương dịch thuật
- Những loại hình tương đương dịch thuật
- Tương đương dịch thuật và ứng dụng trong dịch

4. Vấn đề phương pháp và kỹ thuật trong dịch thuật

- Đường hướng và Phương pháp dịch
- Hai đường hướng dịch thuật chính
- Những phương pháp và thủ pháp dịch thuật cơ bản
- Vấn đề phương pháp dịch trong thực tiễn dịch thuật
- Những khuynh hướng nghiên cứu về phương pháp và thủ pháp dịch.

5. Vấn đề đánh giá và phê bình dịch thuật

- Những quan điểm và mô hình đánh giá và phê bình dịch thuật
- Một số ứng dụng trong dịch thuật và nghiên cứu dịch thuật
- Nghiên cứu đánh giá phê bình dịch thuật ở Việt Nam.

7. Những bình diện sự phạm của dịch thuật

- Sử dụng dịch trong dạy ngoại ngữ
- Dạy dịch như kỹ năng thứ năm của ngoại ngữ
- Đào tạo biên phiên dịch chuyên nghiệp:
 - Thiết kế chương trình và khóa đào tạo
 - Phát triển tài liệu giảng dạy cho một khóa học dịch
 - Tổ chức các khóa tập huấn cho biên phiên dịch và biên tập viên dịch thuật

PHÊ BÌNH ĐÁNH GIÁ DỊCH THUẬT

MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CƠ BẢN
VÀ THỰC TIỄN DỊCH THUẬT

ANH-VIỆT

ISBN: 000-000-00-0000-0

Giá: 00.000đ

PGS. TS. LÊ HÙNG TIẾN

PHÊ BÌNH ĐÁNH GIÁ DỊCH THUẬT
MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CƠ BẢN VÀ THỰC TIỄN DỊCH THUẬT ANH - VIỆT

TỦ SÁCH KHOA HỌC
MS: 000-KHXH-2014

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI

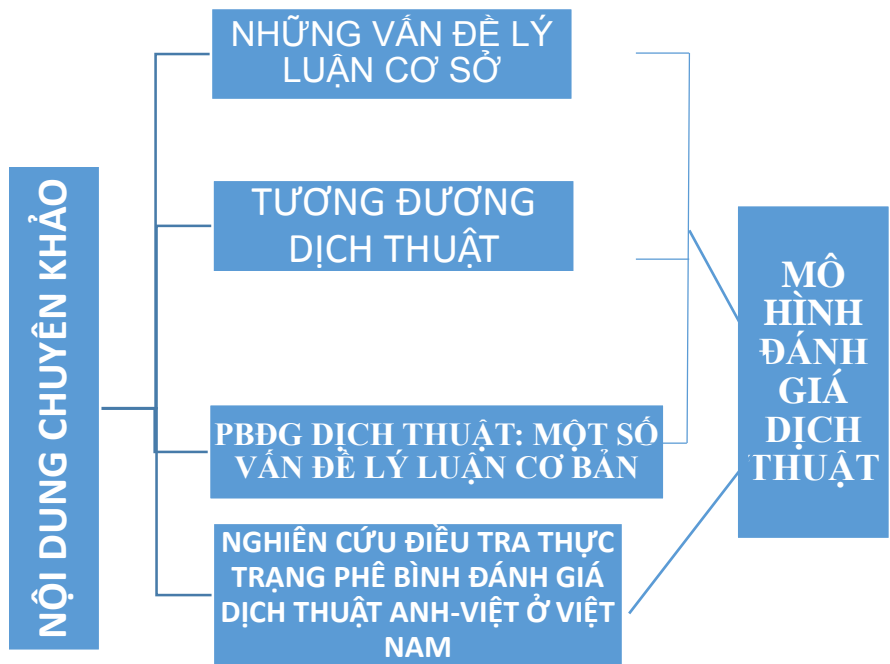
PGS. TS. LÊ HÙNG TIẾN

PHÊ BÌNH ĐÁNH GIÁ DỊCH THUẬT

MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CƠ BẢN
VÀ THỰC TIỄN DỊCH THUẬT

ANH-VIỆT

**PHÊ BÌNH ĐÁNH GIÁ DỊCH THUẬT:
MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CƠ BẢN VÀ
THỰC TIỄN DỊCH THUẬT ANH - VIỆT**

CHƯƠNG I: NHỮNG VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CƠ SỞ

- *Tổng hợp của những vấn đề cơ sở của lý luận dịch thuật:*

I- Lược sử dịch thuật và nghiên cứu dịch thuật

II- Bản chất của dịch thuật

III- Quá trình dịch thuật

VI. Văn bản, diễn ngôn và dịch thuật

VI- Loại hình văn bản trong dịch thuật

CHƯƠNG II: TƯƠNG ĐƯƠNG DỊCH THUẬT ANH - VIỆT

I- Vấn đề tương đương dịch thuật trong lý luận dịch

II- Các loại hình tương đương dịch thuật

- Những vấn đề được coi là trọng tâm của lý thuyết dịch nói chung và phê bình đánh giá dịch thuật nói riêng là tương đương trong dịch thuật.
- Là cơ sở cho những phân tích và đề xuất ở các chương tiếp theo.
- Nội dung chính gồm bản chất của tương đương dịch thuật và các loại tương đương dịch thuật với nhiều ví dụ từ thực tiễn dịch thuật Anh-Việt.

CHƯƠNG III: PHÊ BÌNH ĐÁNH GIÁ DỊCH THUẬT: MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CƠ BẢN

I- Vai trò và vị trí của phê bình đánh giá dịch thuật

II- Vấn đề tiêu chí đánh giá dịch thuật

III- Phê bình đánh giá dịch thuật: một số vấn đề lý luận cơ bản

- Tổng quan các khuynh hướng lý thuyết về phê bình đánh giá dịch thuật và phân tích đánh giá các quan điểm lý thuyết và mô hình đánh giá dịch thuật hiện nay trên thế giới.
- Đây cũng là cơ sở lý luận cho việc đề xuất khuyến nghị mô hình đánh giá dịch thuật phù hợp cho Việt Nam.

CHƯƠNG IV: NGHIÊN CỨU ĐIỀU TRA THỰC TRẠNG PHÊ BÌNH ĐÁNH GIÁ DỊCH THUẬT ANH-VIỆT Ở VIỆT NAM

I. Giới thiệu

II. Tổ chức nghiên cứu

III. Phân tích đánh giá kết quả nghiên cứu

IV. Kết luận và khuyến nghị

- Trình bày là nội dung chính của báo cáo nghiên cứu điều tra khảo sát thực tiễn thuộc dự án nghiên cứu QN 15.35.
- Là cơ sở thực tiễn cho việc đề xuất khuyến nghị mô hình đánh giá dịch thuật phù hợp cho Việt Nam.

CHƯƠNG V: VỀ MÔ HÌNH ĐÁNH GIÁ DỊCH THUẬT ANH-VIỆT

I. Phân tích đánh giá các Mô hình

II. Mô hình dựa trên phương pháp đánh giá của House và Newmark

III. Một số khuyến nghị về mô hình đánh giá dịch thuật Anh-Việt

- Phân tích đánh giá những ưu điểm và hạn chế của các quan điểm lý thuyết và mô hình hiện nay trên thế giới và sự phù hợp của chúng với thực tiễn Việt Nam.
- Trên cơ sở đó một số mô hình phù hợp với đánh giá dịch thuật Anh-Việt được khuyến nghị đề xuất (House và Newmark).

PHỤ LỤC: **NHỮNG NGHIÊN CỨU THỂ NGHIỆM MÔ HÌNH ĐÁNH GIÁ DỊCH THUẬT ANH - VIỆT**

Những báo cáo nghiên cứu thể nghiệm một số mô hình được đề xuất ở các chương trên vào đánh giá chất lượng dịch thuật Anh-Việt, gồm mô hình của Newmark (1988) và House (1997/2001/2005).

•PHỤ LỤC 1:

Nhận xét đánh giá bản dịch chuyên khảo “Sự trỗi dậy của Hồi giáo và cương vực Bengal 1204-1760” từ tiếng Anh sang tiếng Việt.

•PHỤ LỤC 2:

Báo cáo: “Nghiên cứu áp dụng mô hình của Nida & Taber kết hợp với mô hình của House vào phê bình bản dịch văn xuôi Anh-Việt: Mô hình đánh giá bản dịch dựa vào phản ứng của độc giả”

•PHỤ LỤC 3:

“ĐÁNH GIÁ CHẤT LƯỢNG BẢN DỊCH ANH-VIỆT TÁC PHẨM “ĐẠI GIA GATSBY” CỦA NHÀ VĂN F.SCOTT FITZGERALD”

•PHỤ LỤC 4:

“Đánh giá dịch Anh-Việt các yếu tố mang đặc trưng văn hoá trong văn học: Bình diện chức năng dụng học”

Mục tiêu cụ thể của dự án nghiên cứu như sau:

- Nghiên cứu tìm hiểu những khuynh hướng lý thuyết ngôn ngữ học và dịch thuật làm cơ sở lý luận phù hợp cho phê bình đánh giá dịch thuật Anh-Việt hiện nay.
- Nghiên cứu điều tra khảo sát hiện trạng dịch thuật và phê bình đánh giá chất lượng dịch thuật ở trong nước.
- Phân tích đánh giá và chỉ ra những mô hình phê bình đánh giá dịch thuật có tính khả thi và phù hợp đối với thực tiễn dịch thuật Anh-Việt
- Đề xuất những ứng dụng bước đầu của các mô hình phê bình đánh giá dịch thuật vào phê bình đánh giá các dịch phẩm Anh-Việt và những đánh giá về lợi ích và hạn chế của những mô hình này để góp phần nâng cao chất lượng hoạt động dịch thuật, đánh giá dịch thuật và đào tạo hiện nay.

Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp tiếp cận

- Lý luận: Nghiên cứu đánh giá các mô hình phục vụ phê bình đánh giá dịch thuật theo các khuynh hướng lý thuyết ngôn ngữ học hiện nay trên thế giới và trong nước.
- Thực tiễn: Điều tra khảo sát ý kiến đánh giá của người đọc, dịch giả và những người có chuyên môn dịch thuật. Nghiên cứu ứng dụng thực nghiệm các mô hình đánh giá bản dịch.

Phương pháp nghiên cứu, kỹ thuật sử dụng

- **Chủ cấp:** Nghiên cứu cơ sở lý luận của các phương pháp phê bình đánh giá dịch thuật theo các khuynh hướng lý thuyết ngôn ngữ học trên thế giới và trong nước và phân tích đánh giá các mô hình phục vụ phê bình đánh giá dịch thuật.
- **Thứ cấp:**
 - Nghiên cứu điều tra khảo sát ý kiến đánh giá của người đọc, dịch giả và những người có chuyên môn dịch thuật về hiện trạng dịch thuật và phê bình đánh giá chất lượng bản dịch trong nước.
 - Thực nghiệm ứng dụng các mô hình phê bình đánh giá dịch thuật các dịch phẩm Anh-Việt để đánh giá sự phù hợp và hiệu quả của mô hình.

I. Những quan điểm và mô hình phê bình đánh giá dịch thuật

- Nghiên cứu cơ sở lý luận những khuynh hướng lý thuyết ngôn ngữ học và dịch thuật cho phê bình đánh giá dịch thuật cho thấy một sự phong phú và đa dạng của những quan điểm, đường hướng và phương pháp phê bình đánh giá dịch thuật hiện nay trên thế giới.
- Nghiên cứu đã khảo sát về mặt lý luận những lý thuyết và mô hình đánh giá phê bình dịch thuật.
- Tổng hợp các nghiên cứu về lý thuyết về phê bình đánh giá dịch thuật và kết hợp với những kết quả của nghiên cứu điều tra khảo sát thực tiễn dịch thuật Anh-Việt ở trong nước để phân tích và đề xuất một số quan điểm và mô hình đánh giá dịch thuật phù hợp với thực tiễn trong nước và dịch thuật Anh-Việt.

- 1. Những lý thuyết và mô hình theo quan điểm tinh thần**
- 2. Lý thuyết ngôn ngữ tâm lý học trong phê bình đánh giá dịch thuật**
- 3. Lý thuyết đánh giá dịch thuật theo trường phái chức năng Đức**
 - Mô hình đánh giá chất lượng dịch thuật của Koller
 - Phương pháp tiếp cận đánh giá chất lượng bản dịch của Reiss (1973/1984)
 - Mô hình của Nord (1991, 1997, 2005)
- 4. Phương pháp đánh giá chất lượng dịch thuật của Hatim và Mason**
- 5. Lý thuyết lập luận trong đánh giá chất lượng bản dịch**
- 6. Lý thuyết chức năng-dụng học trong đánh giá chất lượng dịch thuật**
- 7. Phương pháp phê bình đánh giá dịch thuật của Newmark**
- 8. Chủ nghĩa hậu hiện đại và giải kiến tạo trong PBDG dịch thuật**

I. Nghiên cứu điều tra thực trạng phê bình đánh giá dịch thuật Anh-Việt ở Việt Nam

“Báo cáo Nghiên cứu điều tra khảo sát”

II. Nghiên cứu ứng dụng các mô hình vào phê bình đánh giá các dịch phẩm Anh-Việt

“Báo cáo Nghiên cứu ứng dụng các mô hình dịch thuật vào đánh giá dịch phẩm Anh-Việt”

5. Đánh giá về các kết quả và kết luận

- Việc nghiên cứu tìm hiểu những khuynh hướng lý thuyết ngôn ngữ học và dịch thuật làm cơ sở lý luận phù hợp cho phê bình đánh giá dịch thuật Anh-Việt hiện nay.
- Các quan điểm và lý thuyết ngôn ngữ học cơ sở của những lý luận và mô hình phê bình đánh giá dịch thuật đã được khảo cứu, phân tích, phê phán đánh giá và tổng kết lại thành một hệ thống làm nền tảng lý luận cho việc chọn lựa, điều chỉnh và đề xuất những mô hình thích hợp với những mục đích và thực tiễn phê bình đánh giá dịch thuật Anh-Việt.
- Nghiên cứu điều tra khảo sát hiện trạng dịch thuật và phê bình đánh giá chất lượng dịch thuật ở trong nước qua bảng hỏi và phỏng vấn chuyên gia, dịch giả chuyên nghiệp và độc giả cho những thông tin sát thực về hiện trạng và những bất cập về lý luận và thực hành dịch thuật nói chung và phê bình đánh giá dịch thuật Anh-Việt nói riêng ở Việt Nam.

- Kết quả điều tra khảo sát là cơ sở thực tiễn để phân tích đánh giá, điều chỉnh và đề xuất những mô hình thích hợp với điều kiện và hoàn cảnh thực tế trong nước
- Những nghiên cứu ứng dụng bước đầu của các mô hình phê bình đánh giá dịch thuật vào phê bình đánh giá các dịch phẩm Anh-Việt đã cho thấy những lợi thế và hạn chế của những mô hình này, từ đó đề xuất được những mô hình theo mục đích khác nhau của thực tiễn phê bình đánh giá dịch thuật Anh-Việt.
- Từ cơ sở lý luận và phân tích hoàn cảnh thực tiễn nghiên cứu đã đánh giá và chỉ ra những mô hình phê bình đánh giá dịch thuật có tính khả thi và phù hợp đối với thực tiễn dịch thuật Anh-Việt, góp phần nâng cao chất lượng hoạt động dịch thuật, đánh giá dịch thuật và đào tạo hiện nay.

1. Mô hình phê bình đánh giá dịch thuật phục vụ mục đích đào tạo:

- Mô hình của Nord (1991, 2005) kết hợp đường hướng phân tích văn bản trong quá trình đánh giá có tính tới mục đích của bản dịch và phản hồi của độc giả, với điểm xuất phát là xác định mục đích của bản dịch và quá trình đánh giá xuyên suốt từ mục đích ban đầu này cho đến khi ra sản phẩm dịch đạt được mục đích.

- Mô hình của Hatim và Mason (1990) đánh giá chất lượng dịch thuật mô phỏng quá trình xử lý thông tin gồm 2 giai đoạn được điều tiết bởi 3 nguyên lý quan trọng là giao tiếp, ngữ dụng học và ký hiệu học. Mô hình này có ứng dụng tốt cho đào tạo biên phiên dịch vì nó đề xuất một khung làm việc cho biên phiên dịch trong đó có những tiêu chí cụ thể dẫn dắt những quá trình dịch khác nhau và các yếu tố trong quá trình phân tích văn bản đến tái tạo văn bản.

2. **Mô hình phê bình đánh giá dịch thuật phục vụ mục đích nghiên cứu:**

- Mô hình chức năng-dụng học của House (1977/1997/2005) có khả năng áp dụng với nhiều thể loại văn bản khác nhau đã được khẳng định qua nghiên cứu thể nghiệm ở nhiều công trình đánh giá bản dịch.
- Do việc phân tích văn bản gốc và văn bản dịch đều rõ ràng và có cơ sở khoa học vững vàng, được dựa trên hai qui trình là phân tích Ngữ vựng (Trường, Không khí ngôn bản, Phương thức ngôn bản) và phân tích Thể loại thông qua phương tiện từ vựng, cú pháp và liên kết văn bản.
- Qui trình phân tích văn bản trong mô hình này được thực hiện một cách đầy đủ bao gồm các yếu tố ngoại ngôn và nội ngôn (thể hiện qua phân tích ngữ vựng và thể loại).
- Lợi thế lớn của mô hình này là đặt trọng tâm vào phương diện văn hoá của văn bản cả trong lý luận và qui trình thao tác phê bình đánh giá dịch thuật. Điểm mạnh này của mô hình giúp khắc phục được hạn chế trước nay của việc đánh giá dịch thuật và mở ra tiềm năng áp dụng lớn cho các nghiên cứu đánh giá dịch thuật giữa những ngôn ngữ thuộc những nền văn hoá quá xa nhau như đánh giá dịch giữa hai ngôn ngữ Anh và Việt.

- Nghiên cứu ứng dụng thuộc khuôn khổ nghiên cứu cũng cho thấy sự phù hợp của mô hình này trong nghiên cứu phê bình đánh giá dịch thuật Anh-Việt với những điều chỉnh thích hợp. Mô hình của House đã được kết hợp bổ sung thêm phần điều tra phản ứng độc giả qua bảng hỏi và được áp dụng thể nghiệm trong một nghiên cứu thuộc Dự án.

3. Mô hình phê bình đánh giá dịch thuật phục vụ mục đích thực hành và nghề nghiệp:

- Mô hình phê bình tổng thể bản dịch của Newmark (1988) là cách phê bình đánh giá dịch thuật gồm 5 bước thiên về kinh nghiệm thực tế của biên dịch viên chuyên nghiệp với tính thực tiễn và hiệu quả cao nên rất thích hợp với phê bình đánh giá bản dịch phục vụ mục đích thực hành và nghề nghiệp.
- Đây là mô hình thường được các biên phiên dịch viên chuyên nghiệp và các biên tập viên dịch thuật ở các nhà xuất bản sử dụng trong công việc.
- Nghiên cứu ứng dụng thuộc khuôn khổ Dự án cũng cho thấy nhiều lợi ích, sự hiệu quả và tiện lợi của mô hình này.

KIẾN NGHỊ

1. Về việc sử dụng các mô hình đánh giá dịch thuật là kết quả của nghiên cứu:

-Hiện các mô hình phê bình đánh giá dịch thuật đang được ứng dụng cho NCS và Học viên cao học nghiên cứu viết luận văn, luận án tại khoa Sau đại học, Trường ĐH Ngoại ngữ, ĐHQGHN đã cho kết quả ban đầu tốt (1 Luận án Tiến sĩ và 4 Luận văn Thạc sĩ đã bảo vệ thành công). Các đề tài luận án và luận văn sử dụng các mô hình này để nghiên cứu về dịch thuật cần được tiếp tục giao và đầu tư để phát triển hơn nữa về lý luận và hoàn thiện mô hình cho các mục đích đánh giá dịch thuật khác nhau, đặc biệt là phục vụ mục đích đào tạo.

- Kết quả nghiên cứu của Dự án có khả năng ứng dụng nhiều trong nghiên cứu và đào tạo. Phần lý luận nền tảng về đánh giá phê bình bản dịch là cơ sở lý luận cho những nghiên cứu chuyên sâu về phê bình đánh giá dịch phẩm nói chung và trong dịch Anh-Việt nói riêng.
- Phần lý luận này cũng là một bộ phận không thể thiếu trong chương trình lý thuyết phiên dịch trong các khoá đào tạo phiên dịch chuyên nghiệp và đây cũng là khoá học rất bổ ích cho các biên tập viên dịch thuật ở các nhà xuất bản.
- Việc nghiên cứu ứng dụng lý luận về phê bình đánh giá bản dịch giữa tiếng Anh và tiếng Việt và giảng dạy phần lý luận này đang là vấn đề cấp thiết ở nước ta và nền tảng cơ sở lý luận này sẽ trợ giúp một cách hiệu quả các nhà phê bình đánh giá dịch thuật Anh-Việt ở Việt Nam.
- Dự kiến các mô hình phê bình đánh giá dịch thuật sẽ được phổ biến và áp dụng cho phê bình đánh giá dịch thuật tại các trường đại học, các viện nghiên cứu, các nhà xuất bản và nhưng cơ sở dịch thuật trong cả nước. Trường Đại học ngoại ngữ, Đại học Quốc gia Hà Nội sẽ là đầu mối triển khai các kế hoạch này.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Baker và Saldanha (1988) Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London and New York: Routledge
- Beeby, A. 1995. "Negotiating meaning in translator training". In M. Thelin and B. Lewandowska (eds), Translation and Meaning, Part 3. Maastricht: UPM, 305- 311. London: Longman.
- Chesterman, A. (ed). 1989. Readings in translation theory. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Derrida, J., 1985 - In The Ear of the Other: Otobiography, Transference, Translation: Texts and Discussions with Jacques Derrida. University of Nebraska Press. Derrida and Autobiography. Robert Smith - 1995 - Cambridge University
- Ehsani, F. & Zohrabi, K. (2014). Assessing Translation of Advertising text (English-Persian) based on House's Functional-Pragmatic Model of TQA. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 98(2014), 420-424.
- Fahim, M. & Mazaheri, Z. (2013). A Comparative Study of Translation Strategies applied in dealing with culture specific items of Romance before and after the Islamic Revolution of Iran. Journal of Advances in English Language Teaching, 1(3),
- Farahani, V. M. & Mokhtari, A. (2016). An Analysis of Cultural Specific Items in English Translation of Hedayat's "Blind Owl" Based on Domestication and Foreignization Dichotomy. Journal of Applied Linguistics and Language Research, 3(4), 308-324.

- Fasheng, M. (2002). On Untranslatability. Foreign Language Journal of Shandong Normal University, 2(92).
- Gentzler 1993 Gentzler, Edwin (1993) : Contemporary Theories of Translation, Londres et New York, Routledge
- Gutt (1991) Translation and Relevance: Cognition and Context. Oxford: Blackwell; Manchester: St Jerome.
- Hatim, B. and Mason, I. (1990). Discourse and the Translator. London and New York: Longman.
- Hồ Đắc Túc, 2012). Hồ Đắc Túc. (2012). Dịch thuật và Tự do. Công TNHH Sách Phương Nam và Đại học Hoa Sen. Nhà xuất bản Hồng Đức.
- House, J. (1977). A Model for Translation Quality Assessment. Tübingen: Gunter Narr.
- House, J. (1997). Translation Quality Assessment: A Model Revisited. Tübingen: Gunter Narr.
- House, J. (2001). Translation Quality Assessment: Linguistic Description versus social evaluation. Meta: Translator's Journal, 46.
- House, J. (2006). Text and Context in Translation. Journal of Pragmatics, 38(3), 338-358.

House, J. (2015). *Translation Quality Assessment. Past and Present*. Routledge: New York.

Jiang, C. (2010). Quality assessment for the translation of museum texts application of a systemic functional model. *Journal Perspectives: Study in Translation Theory and Practice*. 18(2).

Koller, W. (1979). Equivalence in translation theory, translated from the German by A. Chesterman, in A. Chesterman (ed.), 99-104.

Kouros, A. & Tahmineh, V. (2010). A comparative analysis of Culture-Specific Items in two English Translations of Savushun. *Journal of English Language Studies*, 1(4), 157-168.

Lê Hùng Tiên. (2015). Mô hình đánh giá dịch thuật tác phẩm văn học Anh-Việt. Kỷ yếu Hội thảo khu vực Nghiên cứu liên ngành về ngôn ngữ học và giảng dạy ngôn ngữ. Huế, tháng 11, 2015, trang 285-297.

Mansoor, S., Khan, A.B., Zuhra, S., Kamran, S., Arif, Z. (2016). A descriptive study of culture related terms in translation of Harry Potter novel from English to Urdu language. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*. 4(2).

Mono, U., Saragih, A., Nababan, M.R., & Lubis, S. (2015). Translation Strategies of Cultural Words in *Animal Farm* into Indonesian. *Journal of Humanities and Social Science*, 20(1), 90-95.

Moradi, N., Rahbar, M. & Olfati, M. (015). Explication in translation: Culture-specific items from Persian into English. *Science Journal*, 36(3).

Nazhand, N & MohebbiPur, M. (2011). *The Application of House's Model to William Faulkner "The Sound and the Fury" and its Persian Translation by Saleh Hosseini*. Germany: Verlag, VDM Verlag.

Neubert, A. (2000). Competence in Language, in Languages, and in Translation. In Schäffner, C. and B. Adab (Eds.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam: John Benjamins

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall International.

Nida, E. A. (1964). *Towards a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill. Nida 1969) 1982

Nord, C. (1991/ 2005). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi.

Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.

- Oittinen, R. (2008). From Thumbelina to Winne-the-Pooh: Pictures, Words and Sounds in Translation. *Meta: Journal des traducteurs*, 53(1), 76-89.
- Qing, X. (2010). On English Translation of Culture-Specific Items in the Ancient Chinese Official System: A Descriptive and Comparative Study on Hawkes' and Yangs' English Translated Cases of Hong Lou Meng. *Cross-Cultural Communication*. 6(4), pp. 58-73.
- Rahmanian, H. (2015). The Evaluation of the Quality of Persian Translation of Emily Dickinson's Poems based on the TQA Model of Juliane House. *Translation Journal*, 1(2016). Retrieved July 25, from Salehi, M. (2013). Strategies Applied by Native and Non-native Translators to Transfer Persian Culture-Specific Items: A case Study on an Iranian Novel. *Journal of Academic and Applied Studies*, 3(4), pp.1-17.
- Sasaninejad, E. & Delpazir, M. (2015). The Comparative Analysis of Culture-Specific Items in Translation of the Novel "Spartacus" from English to Persian. *International Journal of Comparative Literature & Translation Studies*, 3(1).
- Shakernia, S. (2014). Study of House's Model of Translation Quality Assessment on the Short Story and its Translated Text. *Global Journal of Human-Social Science: Linguistics & Education*, 14(3).

Reiss (1973) Reiß, K. (translated by Rhodes, F. E). Translation criticism: Potentials and Limitations. London and New York: Taylor and Francis Group.

Reiss, K. (1971). Translation Criticism: Potential and Limitations. Manchester: St Jerome and American Bible Society.

Reiss, K. & Vermeer, H. (1984). Translation Theorie. Turbingen: Niemeyer.

Schäffner, C. (1997). From “Good” to “Functionally appropriate”: Assessing Translation Quality. *Current Issues in Language and Society*, 4(1), 1-5.

Schäffner, C. and B. Adab (Eds.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam: John Benjamins

Steiner, 1998). Steiner, E. (1998). A Register-based Translation Evaluation: An Advertisement as a Case in Point. *Target*, 10(2), 291-318.

Snell-Hornby, M. (2006). *The Turns of Translation Studies: New Paradigms Or Shifting Viewpoints?* Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins

Szymanska, I. 2011. *Mosaics. A Construction-Grammar-based approach to translation*. Warszawa: Semper.

Tabrizi, H. H., Chalak, A. & Taheroun, H. A. (2013), Assessing the Quality of Persian Translation of Orwell's Nineteen Eighty-Four Based on House's Model: Overt-Covert Translation Distinction. *International Journal of Foreign Language Teaching and Research*. 1(2), 1-10.

Toulmin, S. E., R. Rieke and A. Janik: 1984. *An Introduction to Reasoning*, 2nd edition, Macmillan, New York.

Zekri, A. & Shahsavar, Z. (2016). Quality assessment of Persian Translation of English Pharmaceutical Leaflets based on House's model. *International Journal of English Language & Translation Studies*, 4(4), 67-76.

Venuti (1995) Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. New York, USA and Canada: Routledge

Venuti, L. 2001. *The Translation Studies Reader*. Routledge- London

Vermeer (1984) Vermeer, H. (1989/2000). "Skopos and commission in translational action", in L. Venuti (ed.) (2000), 221-232.

Williams (2004) *Translation Quality Assessment*. Ottawa: University of Ottawa Press.

Wilss (1974), Wilss, W. (1982). *The Science of Translation: Problems and Methods*. Tübingen: G. Narr.